

COHESIEBELEID EN DUURZAAMHEIDSTRANSITIES IN HET KADER VAN DE EUROPESE GREEN DEAL

Toolkit voor nationale en regionale besluitvormers

Manuscript voltooid in november 2020

De Europese Commissie is niet aansprakelijk voor de gevolgen die voortvloeien uit hergebruik van deze publicatie.

Luxemburg: Bureau voor publicaties van de Europese Unie, 2021

© Europese Unie, 2021

Het beleid ten aanzien van hergebruik van documenten van de Europese Commissie wordt uitgevoerd overeenkomstig Besluit 2011/833/EU van de Commissie van 12 december 2011 betreffende het hergebruik van documenten van de Commissie (PB L 330 van 14.12.2011, blz. 39).

Tenzij anders vermeld, is hergebruik van dit document toegestaan krachtens een Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)-licentie (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Dit betekent dat hergebruik is toegestaan, mits de bron correct wordt aangegeven en eventuele wijzigingen worden vermeld.

Voor het gebruik of de reproductie van onderdelen die niet het eigendom zijn van de Europese Unie, kan het nodig zijn rechtstreeks om toestemming van de respectieve houders van het recht te verzoeken.

Print ISBN 978-92-76-30195-0 doi:10.2776/311585 KN-01-20-720-NL-C
PDF ISBN 978-92-76-30174-5 doi:10.2776/843315 KN-01-20-720-NL-N

Inhoud

1.	Over deze toolkit.....	2
2.	Duurzaamheidstransities, regio's en cohesiebeleid	3
3.	Een visie op een duurzame toekomst.....	6
4.	Governance van transitie	8
5.	Innovatie ondersteunen.....	11
6.	Uitrol en uitfasering.....	14
7.	Een rechtvaardige transitie	15
8.	Territoriale benaderingen	17
9.	Integratie van duurzaamheid in programma's en projecten	19
10.	Samengevat: een transformatieagenda, aangepast aan verschillende uitgangspunten... 	21

1. Over deze toolkit

De Europese Green Deal ⁽¹⁾ is de EU-strategie om de economie en samenleving in eenklank te brengen met een gezonde planeet. De strategie pleit voor het tot stand brengen van klimaatneutraliteit en een circulaire economie. Die beleidsaanpak stoelt op “duurzaamheidstransities”. Dat begrip wordt al een aantal jaren vermeld in EU-discours en verwijst naar transformaties op lange termijn van maatschappelijke systemen naar duurzamere productie- en consumptiemethoden.

Met deze toolkit wordt getracht deze aanpak te vertalen in concrete instrumenten, methoden en stappen die in het kader van het EU-cohesiebeleid kunnen worden toegepast. De toolkit is gefocust op de wijze waarop cohesiebeleid duurzaamheidstransities kan ondersteunen bij het plannen en uitvoeren van partnerschapsovereenkomsten en programma's, door de beschikbare steun voor de financieringsperiode 2021-2027 prioritair te gebruiken ter bevordering van de transitie naar een klimaatneutrale, groene en circulaire economie. De toolkit bestaat uit een reeks instrumenten en vragen die als leidraad kunnen dienen voor een strategische reflectie en die kunnen bijdragen tot de hogere ambities van de Europese Green Deal met het toekomstige cohesiebeleid.

De toolkit is met name bestemd voor programma- en beheersautoriteiten op nationaal en regionaal niveau. Hoewel er veel andere actoren bij de uitvoering betrokken zijn, kunnen beheersautoriteiten cohesiebeleid gebruiken om verandering in de richting van transities op gang te brengen en een algemeen kader te creëren dat voldoende ruimte biedt voor lokale strategieën en acties.

Nadat is beschreven op welke wijze EU-cohesiebeleid regio's kan helpen bij het beheer van duurzaamheidstransities (hoofdstuk 2), wordt in deze toolkit eerst de formulering van een strategische visie behandeld (hoofdstuk 3). Vervolgens bespreken we de governance van duurzaamheidstransities, waarbij het accent ligt op de relevante actoren, beleidsmaatregelen en instellingen die deel uitmaken van de bredere context waarbinnen cohesiebeleid wordt gevoerd (hoofdstuk 4). Daarna wordt in de toolkit uitgebreid ingegaan op de wijze waarop het cohesiebeleid kan bijdragen tot het ondersteunen van transities door te investeren in innovatie (hoofdstuk 5), duurzame oplossingen uit te rollen (hoofdstuk 6) en een rechtvaardige transitie te waarborgen (hoofdstuk 7). Ook besteden we aandacht aan de wijze waarop territoriale strategieën, als typische instrumenten van cohesiebeleid, duurzaamheidstransities kunnen ondersteunen (hoofdstuk 8). Tot slot richten we ons op projectselectie en maatregelen waarmee de mogelijke milieu-impact van financiering kan worden verminderd, en op de monitoring en evaluatie van de bijdrage van cohesiebeleid aan duurzaamheidstransities (hoofdstuk 9).

Dit document bevat de belangrijkste boodschappen van een voor het directoraat-generaal Regionaal Beleid en Stadsontwikkeling van de Europese Commissie opgesteld langer verslag ⁽²⁾. Die langere versie bevat verscheidene casestudy's, inspirerende voorbeelden, links naar specifieke EU-beleidsinitiatieven en meer gedetailleerde informatie over de verschillende instrumenten die hier worden genoemd.

⁽¹⁾ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_nl

⁽²⁾ https://ec.europa.eu/regional_policy/nl/information/publications/reports/2020/report-on-a-toolkit-for-national-and-regional-decision-makers-supporting-sustainability-transitions-under-the-european-green-deal-with-cohesion-policy

2. Duurzaamheidstransities, regio's en cohesiebeleid

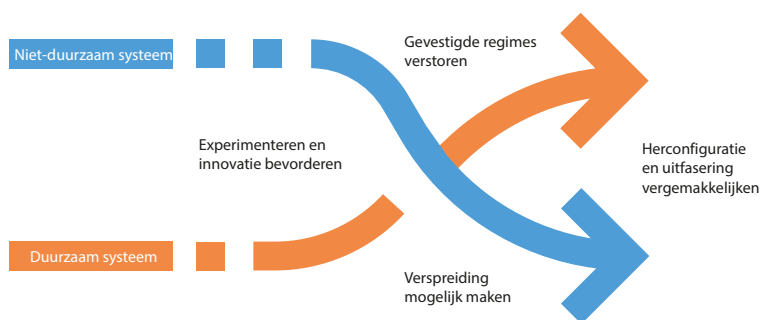
Hoewel het EU-beleid ertoe heeft bijgedragen dat de toestand van het milieu in Europa aanzienlijk is verbeterd, volstaan milieumaatregelen alléén niet om de uitdagingen op het gebied van klimaatverandering, biodiversiteit of het gebruik van hulpbronnen aan te pakken. Daarvoor zijn systemische veranderingen in niet-duurzame productie- en consumptiesystemen nodig. Dat vereist een fundamentele transformatie van grote sociotechnische systemen, waaronder veranderingen in technologieën, infrastructuur, wetgeving, markten, gedrag enz. Bij duurzaamheidstransities kan worden gedacht aan transformaties op lange termijn van dergelijke systemen naar duurzamere productie- en consumptiemethoden ⁽³⁾.

Om deze verandering te bewegwijzeren heeft de EU ambitieuze doelstellingen geformuleerd, met name op het gebied van klimaatverandering en de circulaire economie. In december 2019 werd met de Europese Green Deal een ambitieuze nieuwe agenda voor Europa voorgesteld, die is gericht op de totstandbrenging van een klimaatneutraal Europa in 2050 waar groei is losgekoppeld van het gebruik van hulpbronnen.

Economieën en samenlevingen veranderen voortdurend. Om een duurzame ontwikkeling te bereiken, moet de transitie echter worden gestuurd en beheerd. Overheidsbeleid kan ondersteuning bieden aan nieuwe oplossingen die duurzaamheidstransities mogelijk maken en kan bijdragen tot het verminderen van de weerstand van actoren die de status quo en hun gevestigde belangen verdedigen. Wetenschappers beschrijven transities doorgaans als de destabilisering of systemische transformatie van gevestigde, niet-duurzame “regimes” door het ontstaan van nieuwe, duurzame “niches”.

In een geïdealiseerde curve van duurzaamheidstransities kunnen drie hoofdprocessen worden onderscheiden: innovatie (ontstaan), grootschalige invoering van duurzame oplossingen (verspreiding of uitrol) en herconfiguratie van het systeem (waarbij een rechtvaardige transitie wordt gewaarborgd).

De x-curve van transities ⁽⁴⁾

Regio's spelen een belangrijke rol in dit proces. Het zijn de locaties waar nieuwe technologische en sociale oplossingen ontstaan. Bovendien leveren regio's een bijdrage aan het behalen van de EU- en nationale doelen door bestaande technologische, economische en maatschappelijke oplossingen over te nemen en die oplossingen vervolgens uit te rollen op manieren die zijn aangepast aan hun lokale context. Daarnaast moeten zij een bijdrage leveren aan de uitfasering van niet-duurzame oplossingen door minder steun te verlenen aan dergelijke technologieën en praktijken. Tot slot moeten regio's ervoor zorgen dat deze herconfiguratie op een eerlijke en rechtvaardige wijze plaatsvindt en moeten zij voorkomen dat de transitie een negatief effect heeft op de ontwikkeling en het welzijn van de regio.

⁽³⁾ <https://www.eea.europa.eu/soer>

⁽⁴⁾ Gebaseerd op: EEA, *Sustainability transitions: policy and practice*, Kopenhagen, 2019.

Cohesiebeleid is om een aantal redenen een belangrijk instrument voor duurzaamheidstransities. Het draagt aanzienlijk bij tot de financiering en capaciteitsopbouw van regio's, waardoor gebieden zowel in financieel opzicht als bij het beheer van de uitvoering worden ondersteund. Het beleid is sterk gericht op partnerschap met relevante belanghebbenden en gaat uit van een brede, geïntegreerde visie op regionale ontwikkeling. Bovendien is het plaatsgebonden, waardoor transitie op de juiste schaal en aangepast aan het specifieke gebied kunnen worden uitgevoerd, gekoppeld aan andere bestuursniveaus.

De coronapandemie en het groene herstel

Alle EU-lidstaten en vele andere landen wereldwijd ondervinden de gevolgen van de coronapandemie die in 2020 heeft toegeslagen. De werkloosheid is enorm toegenomen en mensen worden in hun levensonderhoud bedreigd. De overheden hebben onmiddellijk reddingsmaatregelen genomen, maar het accent is nu verschoven naar herstel, ook op EU-niveau. Bovenop het MFK 2021-2027 hebben de EU-lidstaten overeenstemming bereikt over een ambitieus financieel pakket — in totaal 750 miljard EUR aan subsidies en leningen — om de gevolgen van de pandemie aan te pakken. De totale financiële steun voor de lidstaten komt daarmee op meer dan 1 800 miljard EUR voor de komende jaren. Een deel van die steun wordt verstrekt in het kader van de nieuwe faciliteit voor herstel en veerkracht, die parallel aan cohesiebeleid en andere ondersteunende instrumenten van de EU zal functioneren.

Als de economieën weer op gang worden gebracht, wordt alles misschien niet meer zoals het voorheen was. Uit de COVID-19-crisis is duidelijk gebleken dat meer inzicht in en een betere integratie van een systeembenadering in onze beleids- en bestuurskaders noodzakelijk zijn. Inzicht in de verbanden tussen onze productieketens, biodiversiteit, klimaat, de achteruitgang van het ecosysteem, verontreiniging, gezondheid, agrovoedingssystemen en de duurzaamheid en veerkracht van ons sociaaleconomisch model is absoluut noodzakelijk voor het ontwerpen van een herstelplan dat zowel op de korte als op de lange termijn resultaat oplevert.

Ook zijn er gevolgen voor de algemene governance van transitie. Ondanks de mogelijke druk om op korte termijn dringende problemen op te lossen — wat ertoe kan leiden dat steun wordt gegeven aan technologieën en activa die waardeloos kunnen worden — kunnen besluitvormers financiële middelen toekennen aan sectoren en technologieën die duurzaamheidstransities bevorderen. Dit kan bijvoorbeeld door steun afhankelijk te maken van milieuprestaties, niet-duurzame sectoren en technologieën alleen te financieren als er geen duurzame alternatieven zijn of de steunverlening te verschuiven van niet-duurzame technologieën en sectoren naar technologieën en sectoren die dezelfde diensten op duurzame wijze kunnen verlenen (zoals hernieuwbare energie of elektrische voertuigen).

De economische crisis heeft enkele directe positieve milieueffecten gehad, bijvoorbeeld minder luchtvervuiling en een lagere uitstoot van broeikasgassen. Zonder beleidsmaatregelen kunnen deze veranderingen ongedaan worden gemaakt naarmate de economieën weer opveren. Beleidsmakers hebben echter de kans om sommige van deze veranderingen permanent te maken.

De verschuiving van een op optimalisatie gericht economisch systeem naar een systeem dat adaptief en veerkrachtig is, komt bovendien op het juiste moment. De crisis is een goede gelegenheid om veranderingen door te voeren op gebieden waar weinig weerstand tegen verandering bestaat. Zo biedt de tijdelijke daling van de vraag naar gemotoriseerd stadsvervoer de mogelijkheid om de ruimte voor auto's te beperken en die voor niet-gemotoriseerd vervoer uit te breiden, bv. door fietsstroken aan te leggen. De pandemie heeft landen ook gedwongen gedrag en gewoonten op grote schaal te veranderen (bv. telewerken, afstandslernen en e-gezondheid). Op basis van de opgedane ervaringen kunnen gedragingen in de toekomst duurzaam worden veranderd.

Als gevolg van de veranderde economische en sociale omstandigheden en beleidsprioriteiten biedt de crisis beleidsmakers de gelegenheid om echte hervormingen door te voeren. Anderzijds kan de onzekerheid vanwege de crisis er ook toe leiden dat overheden minder bereid zijn om transities door te voeren, aangezien de onzekerheid nog verder wordt vergroot doordat de uitkomst van transities onzeker is.

Deze toolkit is expliciet gericht op cohesiebeleid, maar kan ook worden gebruikt voor nieuwe herstelinstrumenten om duurzaamheidstransities te ondersteunen.

3. Een visie op een duurzame toekomst

Systemische duurzaamheidsvragen kunnen niet worden aangepakt met stapsgewijze veranderingen die enkel gericht zijn op het doeltreffender maken van bestaande systemen. Wat in plaats daarvan nodig is, is een transformatie van de sociaal-economische systemen die milieuschade veroorzaken (bv. voedselsystemen, energiesystemen, mobiliteitssystemen). Een dergelijke transformatie moet worden ingegeven door een strategie die is uitgestippeld op basis van een visie met ambitieuze doelen voor de lange termijn.

Als eerste stap in dit proces hebben we goed inzicht nodig in de systemen die moeten worden getransformeerd. Door de systemen in kaart te brengen, kan worden achterhaald op welke wijze zij milieuschade veroorzaken en weerstand kunnen bieden tegen verandering. Recente EU-documenten wijzen op een verschuiving naar systemische transformatie, in plaats van dat er doelstellingen worden vastgesteld die alleen op milieukwesties zijn gericht, bijvoorbeeld in de energie-unie, het EU-Actieplan voor de circulaire economie of de “van boer tot bord”-strategie.

Nadat de systemen in kaart zijn gebracht, kunnen een visie en een strategie worden ontwikkeld. Dat houdt in dat er een visie wordt geformuleerd die operationeel wordt gemaakt middels een reeks doelen, dat er paden worden vastgelegd om deze doelen te verwezenlijken en dat deze paden worden vertaald in een samenhangend geheel van acties.

Niet alle lidstaten en regio's zullen in dat proces hetzelfde uitgangspunt hebben. Sommige regio's kunnen een beroep doen op reeds ontwikkelde visies (soms op nationaal niveau) waarin wenselijke vooruitzichten voor de middellange en lange termijn zijn bepaald en de bijbehorende doelstellingen zijn vastgesteld. Andere regio's beschikken niet over dergelijke alomvattende visies. In die gevallen kan bij het ontwikkelen van de strategische visie op duurzaamheidstransities gebruik worden gemaakt van de nationale en regionale ontwikkelingsplannen die zijn opgemaakt voor de toegang tot cohesiebeidsfondsen. Beheersautoriteiten kunnen ook overwegen om de financiering in het kader van cohesiebeleid te gebruiken voor de ontwikkeling van de nog ontbrekende strategieën en planningskaders, zoals voor de aanpassing aan de klimaatverandering of de circulaire economie.

Principes van goede praktijken

1. **Breng de voorzieningssystemen in kaart** (bv. voedselsysteem, energiesysteem, mobiliteitssysteem):
 - a. baken de systeemgrenzen af wat betreft ruimte, tijd en thema's (bv. CO₂-uitstoot door mobiliteit in een stad in de afgelopen decennia);
 - b. formuleer de elementen en factoren van de behoefte waarin het systeem voorziet (bv. de mobiliteit die nodig is om te gaan winkelen, om naar het werk te gaan, voor vrije tijd enz.) en de context die op die behoefte van invloed is (bv. ongebreidelde stadsuitbreiding);
 - c. ga na welke technologieën en methoden beschikbaar zijn om in de behoeften te voorzien, met inbegrip van oplossingen op regimeniveau (bv. privéauto's met verbrandingsmotor, elektrische voertuigen, openbaar busvervoer, fiets enz.) en nicheoplossingen (bv. carpooling);
 - d. werk uit welke elementen van het regime van invloed zijn op de keuzemogelijkheden in verband met de bevrediging van behoeften, met name culturele normen, gedragspraktijken, marktvoorschriften enz. (bv. auto's als statussymbool, belastingheffing op brandstoffen, lage-emissiezones, weginfrastructuur, parkeerinfrastructuur), inclusief bestaande structuren en potentiële veranderingen in die structuren;

- e. breng de gevolgen van regime- en nichetechnologieën en -methoden op de economie, de samenleving en het milieu in kaart (bv. werkgelegenheid, uitstoot in lucht en water, hulpbronnengebruik);
- f. breng de actoren die belang hebben bij de regime- of nicheoplossingen in kaart, met inbegrip van hun belangen, de aard en omvang van de middelen voor het promoten van die belangen, banden met andere actoren en mogelijkheden om invloed uit te oefenen op de wetgevings- en beleidscontext, het publieke debat, technologische ontwikkeling en andere omstandigheden die het kader voor transitieprocessen vormen;
- g. breng het bredere landschap en megatrends in kaart, die de achtergrond vormen voor het regime en invloed op het regime kunnen hebben (bv. wereldbrandstofprijzen, geopolitiek, mondiale milieuovereenkomsten, artificiële intelligentie);
- h. identificeer de externe druk en krachten die van invloed zijn op voorzieningssystemen (bv. megatrends en versturende krachten).

2. Ontwikkel een **visie** in een participatief proces dat gericht is op het formuleren van ambities (bv. eerlijk, toegankelijk, duurzaam, innovatief, veilig, gezond, rechtvaardig, billijk, veerkrachtig, welvarend) voor relevante voorzieningssystemen.

3. Vertaal visies in **doelstellingen** en identificeer mogelijke **paden** door gebruik te maken van een combinatie van participatieve processen, analysemethoden (bv. modellering) en politieke processen. Houd rekening met:

- a. beschikbare technologische, gedrags- en andere oplossingen;
- b. regionaal potentieel;
- c. mogelijke weerstand tegen verandering;
- d. megatrends.

4. Formuleer **een strategie en een actieplan** via een participatief en politiek proces, rekening houdend met analytische input. Neem bijzonderheden op over de volgende elementen:

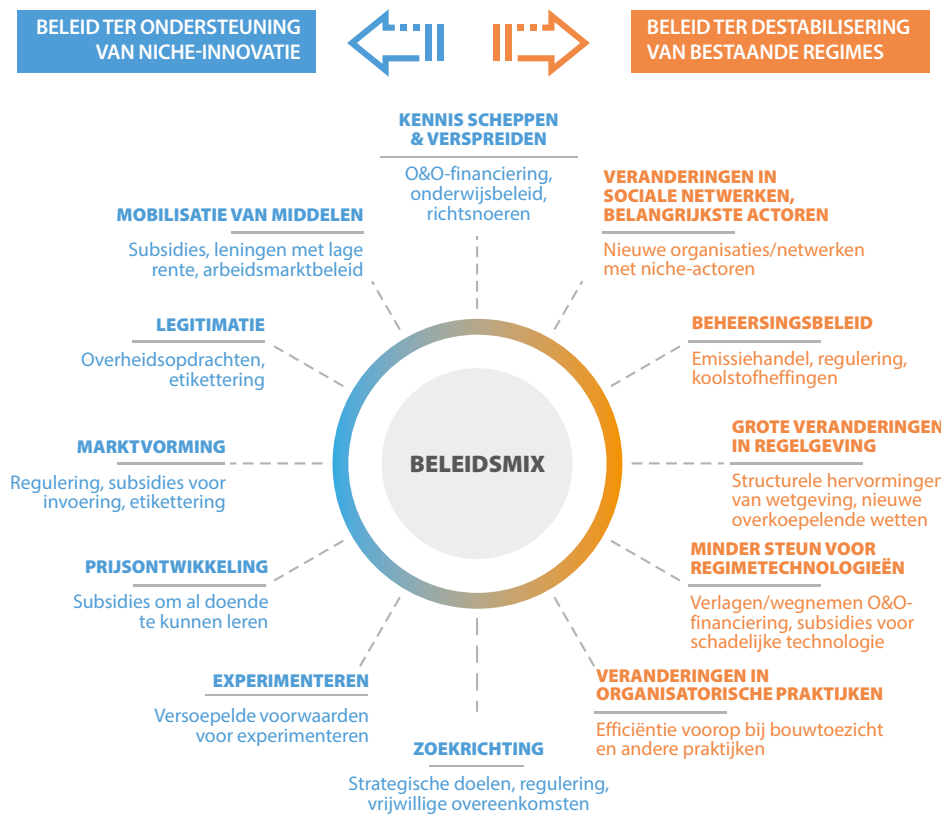
- a. coördinatie- en organisatiestructuren;
- b. de algemene begroting en de personele middelen die nodig zijn voor de uitvoering, en financieringsbronnen;
- c. de belangrijkste te gebruiken beleidsinstrumenten;
- d. specifieke acties die moeten worden uitgevoerd, met inbegrip van de vereiste financiële middelen, de verantwoordelijke dienst, persoon of organisatie en de tijdsplanning;
- e. de invoering van een monitoring- en evaluatieproces.

4. Governance van transitie

In een complex en onzeker landschap kunnen duurzaamheidstransities alleen tot de gewenste langetermijndoelen leiden als ze worden ondersteund door een proactieve governance. Daarvoor is een groot aantal instellingen, belanghebbenden en beleidsmaatregelen nodig.

De relevante beleidscontext bestaat uit beleidsinstrumenten voor innovatie, instrumenten voor milieu- en sectoraal beleid ter ondersteuning van de toepassing van nieuwe oplossingen en om lock-in te voorkomen, beleidsinstrumenten voor een rechtvaardige transitie, inclusief arbeidsmarkt-, sociale en educatieve interventies, bedrijfsontwikkeling en herverdelingsbeleid, en communicatie-instrumenten om de steun voor de transitie te vergroten. Onderstaande figuur laat zien hoe complex dergelijke beleidsmixen zijn.

Beleidsmixen voor duurzaamheidstransities ⁽⁵⁾

In het beste geval hebben beheersautoriteiten beperkte controle over deze beleidsmaatregelen, maar cohesiebeleid kan nog steeds verandering bewerkstelligen doordat het inspeelt op een aantal uitdagingen van duurzaamheidstransities:

- » Aangezien de effecten van systemische veranderingen niet volledig kunnen worden voorspeld, moet bij de governance van transitie **onzekerheid worden erkend en bezinning in het governanceproces worden opgenomen**. Cohesiebeleid voorziet in een herzieningsprocedure door

⁽⁵⁾ Kivimaa, P. (2019). *Building sustainability transitions*. In de reeks OESO-seminars: *Managing Environmental and Energy Transitions for Regions and Cities*. Seminar 1: *Managing the Transition to a Climate-Neutral Economy*. 17 mei 2019, Parijs.

de programmeringsperiode van zeven jaar en de tussentijdse evaluatie. Ook na de goedkeuring van partnerschapsovereenkomsten en programma's kan tijdens de uitvoering van cohesiebeleid worden gereageerd op veranderingen.

- » Gezien de complexiteit van transities en de **behoefte aan innovatieve benaderingen** is een aantal initiatieven gedoemd te mislukken. Daarom is het belangrijk om ruimte te bieden voor experimenten (bijvoorbeeld zoals die zijn voorgesteld in het kader van het Stedelijk Europa-initiatief).
- » Het is belangrijk om **lock-in te voorkomen**, d.w.z. de ontwikkeling van technologieën, gedrag, infrastructuren enz. die duurzaamheidstransities zullen verhinderen of de kosten van een dergelijke transitie aanzienlijk zullen doen toenemen. De uitfasering van niet-duurzame technologieën, producten, praktijken en normen is net zo belangrijk als investeren in duurzame alternatieven. Door de uitgaven in het kader van cohesiebeleid te richten op transformatieve technologieën en oplossingen en door uitgaven aan niet-duurzame technologieën en oplossingen te vermijden, kunnen de processen van uitfasering en invoering worden ondersteund.
- » Overheden kunnen een transitie niet uitvoeren zonder een **brede betrokkenheid van belanghebbenden**. Bovendien moet er op verschillende overheidsniveaus, territoriale niveaus, beleidsterreinen en over sectorgrenzen heen worden gewerkt. Cohesiebeleid moet steun bieden aan actoren die transities kunnen ondersteunen, zowel door capaciteitsopbouw als door de ondersteuning van relevante projecten en initiatieven. In plaats van een representatieve groep van belanghebbenden erbij te betrekken, moet de nadruk liggen op het potentieel van actoren om een positieve bijdrage aan transities te leveren.
- » Het kan nodig zijn om **weerstand tegen verandering aan te pakken**, aangezien transities per definitie verstoring zijn voor bepaalde actoren, zoals groepen die hebben geïnvesteerd in niet-duurzame technologieën en praktijken. Financiering in het kader van cohesiebeleid kan de gevolgen voor de betrokkenen verzachten, bijdragen tot capaciteitsopbouw van transformatieve actoren en innovatie en kan de invoering van duurzame oplossingen ondersteunen.
- » Een **rechtvaardige transitie** is noodzakelijk om ervoor te zorgen dat de transitie geen onevenredige impact heeft op bepaalde groepen of gebieden. Het mechanisme voor een rechtvaardige transitie en het Fonds voor een rechtvaardige transitie kunnen die doelstelling ondersteunen.

Principes van goede praktijken

1. De **bestaande beleidsmix** die duurzaamheidstransities ondersteunt of belemmert moet in kaart worden gebracht. De beoordeling moet betrekking hebben op alle drie de hoofdprocessen in verband met een duurzame transitie (innovatie, uitrol en uitfasering en rechtvaardige transitie) en de bijbehorende beleidsinstrumenten (beleidsinstrumenten ter ondersteuning van innovatie, instrumenten voor milieu- en sectoraal beleid ter ondersteuning van de invoering van nieuwe technologieën en oplossingen en om lock-in te voorkomen, en beleidsinstrumenten voor een rechtvaardige transitie, zie ook de hoofdstukken 5 tot en met 7).

De volgende vragen moeten worden beantwoord:

- a. Welke ingrijpende veranderingen in sociaal-economisch-technologische systemen zijn nodig om duurzaamheidstransities te ondersteunen?
- b. Welke van die veranderingen moeten binnen de programmeringsperiode plaatsvinden?
- c. Welke actoren zijn verantwoordelijk voor het aanbrengen van die veranderingen en hoe moet hun gedrag veranderen?

- d. Met welke beleidsmaatregelen kan het gedrag van die actoren worden beïnvloed?
- e. Op welke wijze kan weerstand tegen verandering worden aangepakt?

2. De bestaande beleidsmix moet worden onderzocht op mogelijke belemmeringen voor duurzaamheidstransities.

- a. Welke oplossingen moeten volgens de strategieën en actieplannen voor duurzaamheidstransities worden uitgevoerd?
- b. Zijn er nieuwe oplossingen voorhanden om bestaande, niet-duurzame oplossingen te vervangen, of is er steun nodig voor innovatie?
- c. Bestaan er voldoende duurzame oplossingen of zijn er beleidsmaatregelen nodig om deze oplossingen in te voeren en uit te rollen?
- d. Worden de huidige technologieën en oplossingen ondersteund door schadelijke subsidies? Leiden sociale, economische, culturele, netwerk- en infrastructuurafhankelijkheid tot lock-in doordat bestaande oplossingen erdoor worden bevoordeeld? Welke maatregelen moeten worden genomen om een gelijk speelveld te creëren tussen nieuwe, duurzame oplossingen en bestaande, niet-duurzame oplossingen?
- e. Zijn er beleidsmaatregelen getroffen om potentiële negatieve sociale gevolgen aan te pakken en een rechtvaardige transitie te waarborgen?

3. Bepaald moet worden **welke rol financiering van cohesiebeleid speelt in de beleidsmix** voor het uitvoeren van duurzaamheidstransities. Daarbij moet een reeks vragen worden gesteld om te bepalen welke rol cohesiebeleid kan spelen:

- a. Is overheidsfinanciering noodzakelijk om het gewenste resultaat te bereiken?
- b. Als overheidsfinanciering noodzakelijk is, is steun van cohesiebeleid noodzakelijk of zijn er andere financieringsinstrumenten beschikbaar en toereikend?
- c. Welke vorm moet de steun in het kader van cohesiebeleid aannemen?
- d. Aan welke milieucriteria moet worden voldaan?
- e. Wat moet er op nationaal niveau gebeuren en wat moet er op regionaal of lokaal niveau gebeuren? Kunnen bepaalde acties beter in samenwerking op transnationaal of grensoverschrijdend niveau worden uitgevoerd?

4. Er moeten procedures en instellingen worden opgezet ter bevordering van **adaptief bestuur en beleidsleren** teneinde reflectie op te nemen in een proces waarvan de uitkomst door de aard ervan moeilijk te voorspellen is. Hiertoe moeten feedbacklusen worden ingevoerd die ervoor zorgen dat er kennis wordt vergaard en moeten de nodige aanpassingen worden aangebracht zodra daar lessen uit zijn getrokken.

5. Innovatie ondersteunen

Transities worden haalbaar wanneer er alternatieve oplossingen voor een duurzame toekomst beschikbaar zijn. Daarom staat de ondersteuning van innovatie centraal bij de transitie naar een klimaatneutrale en circulaire economie.

Zoals eerder uitgelegd, moeten oplossingen aanzienlijk van de huidige technologieën en praktijken afwijken om een antwoord te kunnen bieden op systemische milieuproblemen. Daarom moet radicale innovatie serieus worden overwogen. Daarbij kan het gaan om technologische innovatie, sociale innovatie, bedrijfsmodelinnovatie en beleidsinnovatie, zoals geïllustreerd in onderstaande tabel.

Voorbeelden van innovatie voor duurzaamheidstransities ⁽⁶⁾

Gebied	Aandachtspunt	Voorbeelden
Technologische innovatie 	Gericht op de ontwikkeling van nieuwe producten en processen en belangrijke technologische veranderingen van producten en processen	<ul style="list-style-type: none"> » Mobiliteit: elektrische auto's met een accu, elektrische fietsen, alternatieve brandstoffen, zelfrijdende auto's » Voedsel: permacultuur, landbouw zonder bodembewerking, plantaardige vlees- en zuivelproducten, genetische modificatie » Energie: hernieuwbare elektriciteit, warmtepompen, passiefhuizen, opknappen van het hele huis, slimme meters » Horizontale technologische innovatie omvat bv. digitale technologieën (artificiële intelligentie, big data en het internet der dingen)
Sociale innovatie 	Gericht op de identificatie van nieuwe sociale praktijken waarmee wordt beoogd om tegemoet te komen aan sociale behoeften met andere oplossingen dan de bestaande	<ul style="list-style-type: none"> » Mobiliteit: carpooling, verschuiving tussen vervoerswijzen, teleconferenties, telewerken, detailhandel via internet » Voedsel: netwerken voor alternatief voedsel, biologisch voedsel, veranderingen in het voedingspatroon, stedelijke landbouw, voedselraden » Energie: gedecentraliseerde energieproductie ("prosumenten"), gemeenschapsenergie, energiecafés » Horizontale, samenlevingsbrede sociale innovaties omvatten energiedemocratie, de deeleconomie, de reparatie-economie, lokalisme en crowdsourcing
Bedrijfsmodel-innovatie 	Gericht op het veranderen van de waardepropositie van een organisatie en van het onderliggende bedrijfsmodel, door het wijzigen van de onderliggende structuur (logica) waarmee een organisatie waarde creëert, levert en (verdiensten) genereert in de economische, sociale, culturele en een andere context	<ul style="list-style-type: none"> » Mobiliteit: mobiliteitsdiensten, carpooling, het weer bruikbaar maken van voertuigen, fietsdelen » Voedsel: netwerken voor alternatief voedsel, biologisch voedsel » Energie: leveranciers van energiediensten, back-upcapaciteit, vehicle-to-grid-elektriciteitsvoorziening » Horizontale digitale innovatie die tot nieuwe bedrijfsmodellen leidt, innovatie op het gebied van financiering (fintech), waaronder verschillende vormen van crowdfunding zoals peer-to-peerleningen, crowdfunding op basis van donaties en gemeenschapsaandelen

⁽⁶⁾ Zie https://ec.europa.eu/regional_policy/nl/information/publications/reports/2020/report-on-a-toolkit-for-national-and-regional-decision-makers-supporting-sustainability-transitions-under-the-european-green-deal-with-cohesion-policy

Gebied	Aandachtspunt	Voorbeelden
Beleidsinnovatie 	Nieuwe processen, instrumenten en praktijken voor het ontwerp, de ontwikkeling en de uitvoering van beleid die resulteren in een betere probleemoplossing bij complexe vraagstukken	» Systemdenken, strategische prognoses, nadruk op gedragswetenschappelijke kennis, proefopzet, digitale aanpak, het omarmen van complexiteit, aandacht voor burgers en het vormen van nieuwe allianties, nadruk op effecten

Het perspectief van duurzaamheidstransities maakt van innovatie een factor die bijdraagt aan transformatieve verandering. Aangezien regio's de locaties zijn waar nieuwe oplossingen ontstaan (zie hoofdstuk 2), moet innovatie echter ook voortbouwen op regionaal potentieel en ontwikkelingsbehoeften. In de context van cohesiebeleid blijven onderzoeks- en innovatiestrategieën voor slimme specialisatie (RIS3) dienen als het raamwerk voor de financiering van innovatie-activiteiten, binnen het kader van beleidsdoelstelling 1, en zij zullen een belangrijke rol spelen bij het vinden van innovatieve oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen in verband met de groene transitie.

Op nieuwe activiteitsgebieden moeten beleidsmakers ervoor zorgen dat beschermde niches niet alleen beschikbaar zijn voor gevestigde actoren, maar ook voor nieuwkomers, ondernemers en perifere actoren. Niches kunnen worden beschermd tegen de heersende economische druk, belasting van de infrastructuur, met consumentenvoorkeur samenhangende en andere selectiedruk door middel van het afschermen, bevorderen en versterken van de positie van die niches.

- » Afschermen van innovatie heeft betrekking op de bescherming van innovatie tegen de heersende economische druk, belasting van de infrastructuur en met consumentenvoorkeur samenhangende en andere selectiedruk. Regio's en steden kunnen zorgen voor beschermde "ruimten" waar experimenten kunnen worden uitgevoerd, zoals transition towns en groene clusterinitiatieven.
- » Bij bevorderen gaat het om het ondersteunen van leerprocessen, het formuleren van verwachtingen en het helpen bij netwerken met het oog op de ondersteuning van de ontwikkeling van baanbrekende innovatie.
- » Het versterken van de positie van die niches heeft betrekking op het veranderen van reguliere selectieomgevingen zodat die meer geschikt worden voor niche-innovaties. Beleidsmakers moeten voldoende bevoegdheden hebben om ruimte te bieden voor nieuwkomers, wat mogelijk ten koste gaat van de actoren in het bestaande regime.

Experimenteren is cruciaal voor innovatie, aangezien het succes van het innovatieproces onzeker is en niet alle resultaten van radicale innovaties kunnen worden voorspeld.

Principes van goede praktijken

1. Ga bij de ontwikkeling van RIS3 na welke innovatie er nodig is voor **transformatieve verandering**:
 - a. door een analyse van de regionale context en het regionale innovatiepotentieel te maken: identificeer de oplossingen die cruciaal zijn voor de start of versnelling van de transitie van elk belangrijk systeem en die aansluiten bij het regionale innovatiepotentieel;
 - b. door een gemeenschappelijke visie voor de toekomst van de regio te ontwikkelen en daartoe collectieve prioriteiten te bepalen voor transformatieve verandering, overeenkomstig visies en strategieën;

- c. door het RIS3-proces en -governance vast te stellen, waarbij deelname en eigen inbreng worden gewaarborgd door ervoor te zorgen dat beschermde niches beschikbaar zijn, waarbij:
 - i. innovatie wordt afgeschermd van de heersende economische druk, belasting van de infrastructuur en met consumentenvoorkeur samenhangende en andere selectiedruk door het creëren van beschermde ruimten in steden en regio's;
 - ii. innovatie wordt bevorderd middels het ondersteunen van leerprocessen, het formuleren van verwachtingen en het ondersteunen van netwerkactiviteiten;
 - iii. innovatie mogelijk wordt gemaakt via het opnieuw formuleren van de spelregels en het hervormen van instellingen die invloed hebben op de geldende prestatiecriteria;
- d. door overeenkomstig de transformatieagenda op systeemniveau bij alle doelstellingen prioriteiten voor innovatie vast te stellen door de beste opties te onderzoeken, de effecten ervan in kaart te brengen en ze dienovereenkomstig te rangschikken;
- e. door een samenhangende beleidsmix, een routekaart en een actieplan vast te stellen.

2. Tijdens de uitvoering van RIS3 moet **experimenteren** (tests van technische prestaties, markten, consumentenvoorkeur en maatschappelijke acceptatie, onderzoeken en leren) worden gegarandeerd, samen met "open innovatie" die niet alleen gericht is op bedrijven, de academische wereld en de industrie, maar die ook gebruikers, het maatschappelijk middenveld, gemeenschappen en andere actoren bij het proces betreft als actieve deelnemers.

6. Uitrol en uitfasering

Brede uitrol of opschaling is noodzakelijk om innovatieve oplossingen in het algemeen in te voeren en bestaande niet-duurzame oplossingen op grote schaal te vervangen.

Om nieuwe technologieën en praktijken in te kunnen voeren, moet gebruik worden gemaakt van een mix van beleidsinstrumenten waarmee duurzame oplossingen bevoordeeld worden en de systemische voordelen van de huidige technologieën kunnen worden opgeheven. Veel van die beleidsinstrumenten zijn echter niet in handen van beheersautoriteiten. Cohesiebeleid moet andere beleidsinstrumenten aanvullen en worden gebruikt wanneer andere beleidsinstrumenten niet beschikbaar of niet toereikend zijn om de gewenste resultaten te garanderen. Vanwege het belang van die bredere beleidsmix moeten overheidsinstellingen nauw samenwerken om ervoor te zorgen dat de EU-financiering doeltreffend en doelmatig wordt gebruikt.

Tot de systemische voordelen van gevestigde technologieën behoren subsidies die schadelijk zijn voor het milieu. Bij de uitfasering worden operaties die de bestaande toestand bevorderen en een risico op lock-in inhouden uitgesloten van EU-financiering. Daarnaast moet er voor het uitfaseringsproces een beoordeling worden gemaakt van bredere sociale, economische, culturele, netwerk-, infrastructuur- en regelgevingselementen die de invoering van nieuwe technologieën in de weg staan.

Los van de coördinatie met andere EU- en nationale bronnen moet ook de privésector een aanzienlijke financiële bijdrage leveren. Overheidssubsidies dienen slechts beschikbaar te worden gesteld voor zover ze maatschappelijk rendement opleveren. Financiële instrumenten moeten zo veel mogelijk worden gebruikt. Voor nieuwe technologieën spelen risicobeperkende maatregelen een cruciale rol.

Overheidsfinanciering voor brede uitrol is echter nog relevanter geworden in het licht van de economische crisis als gevolg van de coronapandemie, aangezien privéfinanciering waarschijnlijk minder toegankelijk zal zijn. Het herstelplan voor Europa moet ervoor zorgen dat groene investeringen het economische herstel bevorderen door het scheppen van werkgelegenheid en het stimuleren van de economische groei. Aanvullende nationale financiering kan beschikbaar gemaakt worden dankzij de opschorting van EU-begrotingsregels. In de energiesector worden het concurrentievermogen van hernieuwbare energie en het rendement van energie-efficiëntie maatregelen belemmerd door de lage prijzen van fossiele brandstoffen als gevolg van de crisis, waardoor nog eens wordt benadrukt hoe belangrijk de rol van overheidsfinanciering is om die technologieën te stimuleren.

Principes van goede praktijken

1. Ontwikkel geschikte beleidskaders voor het aanpakken van niet-financiële belemmeringen voor investeringen in duurzame oplossingen (informatiebarrières, infrastructuurbarrières, schadelijke subsidies voor gevestigde oplossingen, markttoegangsregels enz.) voor elk voorzieningssysteem (bv. voedsel, vervoer, energie).
2. Ontwikkel geschikte nationale instrumenten voor het aanpakken van financiële belemmeringen voor de invoering van duurzame oplossingen (bv. hoge investeringskosten, hoog risico enz.) voor relevante voorzieningssystemen.
3. Ga na welke lacunes er zijn in de financiering die nodig is voor de verwezenlijking van de doelstellingen inzake lage koolstofuitstoot, de circulaire economie en biodiversiteit voor elk voorzieningssysteem.
4. Identificeer en ontwikkel geschikte financieringswijzen om lacunes op te vullen met financiering in het kader van cohesiebeleid, rekening houdend met de technologische maturiteit en het potentieel om inkomsten te genereren of kosten te verlagen.

7. Een rechtvaardige transitie

Het uitgangspunt bij een rechtvaardige transitie is dat de transitie naar een groenere economie alle belanghebbenden moet omvatten en dat de onvermijdelijke arbeids- en sociale kosten van de transitie door iedereen moeten worden gedeeld. In de context van de Europese Green Deal kan de transitie naar een klimaatneutrale en circulaire economie alleen succesvol verlopen als alle regio's van de transformatie kunnen profiteren en niemand achterblijft. Door de crisis als gevolg van de coronapandemie zullen de uitdagingen van een rechtvaardige transitie alleen maar worden versterkt. Cohesiebeleid kan daarom een sleutelrol spelen.

De Commissie heeft een voorstel gedaan voor een mechanisme voor een rechtvaardige transitie, inclusief een Fonds voor een rechtvaardige transitie, om gerichte hulp te verlenen aan de regio's die het zwaarst worden getroffen door de transitie, gericht op economische diversificatie en omscholing. Het bredere concept van een rechtvaardige en billijke transitie moet echter ook worden geïntegreerd in de programmering van de andere cohesiefondsen, onder meer in innovatie en de uitrol van nieuwe oplossingen. Beleidsinstrumenten voor een rechtvaardige transitie kunnen instrumenten van het industriebeleid (bv. steun voor de ontwikkeling van nieuwe bedrijfsmodellen en voor diversificatie van activiteiten), uitgebreide en creatieve aanpassingsprogramma's op het gebied van arbeid (bv. omscholing) en goede sociale bescherming of "vangnetten" omvatten.

De financiering door cohesiebeleid moet worden gebaseerd op territoriale plannen voor een rechtvaardige transitie, die vereist zijn om een beroep te kunnen doen op het Fonds voor een rechtvaardige transitie. Financiering moet worden gericht op regio's die negatieve gevolgen ondervinden van de transitie en op de geïntegreerde ontwikkeling van deze regio's, onder meer door de financiering van omscholing en interventies op de arbeidsmarkt, lokale investeringen in koolstofarme groeisectoren en technologieën, onderzoeks- en innovatiestrategieën, lokale plannen voor economische diversificatie, gerichte investeringen in infrastructuur en de hercultivering van lokale milieus.

In bredere zin moet het concept van een rechtvaardige transitie worden geïntegreerd in alle transitieactiviteiten, onder meer in innovatie en de uitrol van nieuwe oplossingen. Zo kan bij het verhogen van de investeringen in hernieuwbare energie worden gedacht aan kleinschalige gemeenschapsprojecten, waarmee de verdeling van de voordelen over die gemeenschappen kan worden beïnvloed.

Principes van goede praktijken

Vorbereiding van een territoriaal plan voor een rechtvaardige transitie: dit is een geschikt instrument om verschillende elementen van het algemene beleidskader op samenhangende wijze bijeen te brengen. De ontwikkeling van een territoriaal plan voor een rechtvaardige transitie met het oog op een klimaatneutrale economie bestaat uit de volgende stappen:

1. Ga na welke gebieden het zwaarst door het transitieproces worden getroffen. Gebruik daarvoor het nationale energie- en klimaatplan, de langetermijnstrategie of andere relevante strategische documenten die betrekking hebben op bv. biodiversiteit of de circulaire economie. Deze gebieden kunnen steden of regio's zijn, maar ook hele lidstaten wanneer de effecten niet territoriaal gedifferentieerd zijn. De aandacht van cohesiebeleid gaat in dit geval vooral uit naar regio's.
2. Maak een beoordeling van de uitdagingen van het transitieproces op basis van de sociale, economische en milieugevolgen van de transitie naar een klimaatneutrale, groene en circulaire economie. Bepaal het aantal bedreigde banen, het banenverlies en andere sociale gevolgen, de behoeften aan ontwikkeling en de doelstellingen in verband met de transformatie die voortvloeiën uit bv. de beëindiging van broeikasgasintensieve activiteiten in die gebieden.

3. Ontwikkel een transitiestrategie, waarbij wordt gezorgd voor samenhang met andere nationale, regionale of territoriale visies, strategieën en plannen en rekening wordt gehouden met de regionale mogelijkheden en met megatrends.
4. Stel vast welke beleidsinstrumenten nodig zijn voor de uitvoering van een rechtvaardige transitie, met inbegrip van de integratie van de aspecten van een rechtvaardige transitie in alle relevante beleidsmaatregelen.
5. Breng in kaart wat de financiële behoeften zijn, met inbegrip van steun van het Fonds voor een rechtvaardige transitie en het mechanisme voor een rechtvaardige transitie, het EFRO, nationale financieringsinstrumenten en particuliere financiering, voor het aanpakken van de sociale, economische en milieugevolgen die niet met andere instrumenten kunnen worden aangepakt.
6. Ontwikkel een actieplan voor de uitvoering van de strategie, definieer taken en termijnen.
7. Stel vast welke behoeften er zijn op het gebied van bestuur, met inbegrip van monitoring en evaluatie en verantwoordelijke organen.

8. Territoriale benaderingen

Regio's en gebieden binnen regio's verschillen wat betreft hun economische, sociale en ecologische uitgangssituatie. Ook verschillen regio's wat betreft hun uitdagingen en het lokale ontwikkelingspotentieel, waardoor de gevolgen van transitie per regio verschillend zijn. Daarom moeten zij zelf op verschillende manieren implementeren.

Beheersautoriteiten moeten regionale en lokale transitie begeleiden, maar er tegelijkertijd voor zorgen dat er voldoende ruimte is om rekening te houden met lokale en regionale omstandigheden. Geïntegreerde territoriale strategieën zijn met name van belang voor het realiseren van duurzaamheidstransities op lokaal niveau, aangezien zij een strategische en participatieve aanpak hanteren, geïntegreerde interventies omvatten en gebaseerd zijn op lokale kennis en capaciteiten.

Voor steden, functionele stedelijk-landelijke gebieden, landelijke gebieden en met name steenkoolregio's is een specifieke aanpak nodig, waarin cohesiebeleid kan voorzien.

In **stedelijke gebieden** worden mensen en economische activiteit samengebracht. In deze gebieden worden in onevenredige mate de positieve gevolgen van de mondialisering ervaren, zoals immigratie van hooggekwalificeerde werknemers, hoewel stedelijke gebieden er mogelijk bij inschieten als ze niet kunnen profiteren van mondiale trends. De winnaars van de in toenemende mate multipolaire wereld zijn doorgaans steden, maar niet alle steden profiteren. Tegelijkertijd is er in steden sprake van een concentratie van negatieve milieueffecten (waaronder congestie, vervuiling en hoge druk op natuurlijke hulpbronnen), wat een belangrijke reden is voor duurzaamheidstransities. Daarom zijn steden vaak onderwerp van onderzoek op dit gebied en zijn er enkele handleidingen en richtsnoeren beschikbaar voor de uitvoering van duurzaamheidstransities in stedelijke gebieden. Met name zal het nieuwe instrument van cohesiebeleid, het Stedelijk Europa-initiatief, een belangrijk instrument zijn om de uitvoering van duurzaamheidstransities te ondersteunen, omdat het gericht is op stedelijke innovatie en experimenten, maar ook op het opbouwen en uitwisselen van capaciteit en kennis met het oog op beter stedelijk beleid.

Landelijke gebieden kampen vaak met meerdere uitdagingen, zoals een vergrijzende (en soms krimpende) bevolking, geringere economische prestaties, minder arbeidskrachten, minder toegang tot bepaalde markten of diensten en hogere armoedecijfers. De coronapandemie treft landbouwers, bedrijven en gemeenschappen in landelijke gebieden op een specifieke manier. Niettemin kunnen landelijke gebieden hun eigen plaatselijke transitiepaden vaststellen, voortbouwend op lokale sterke punten, zoals een groot aandeel van groene sectoren en ecosysteemdiensten. Daarnaast hebben bepaalde participatieve en gemeenschapsgerichte benaderingen een aanzienlijk potentieel in landelijke gebieden, omdat persoonlijke contacten daar relatief een grotere rol spelen. Dat kan ertoe bijdragen dat transitie niet worden beschouwd als van buiten opgelegd, maar dat ze voortbouwen op lokale initiatieven en plaatselijke ontwikkelingsconcepten en -mogelijkheden.

Bij op functionele gebieden gerichte transitie moet rekening worden gehouden met de interactie van landelijke en stedelijke gebieden, aangezien landelijke en stedelijke gebieden in economisch, sociaal en milieuopzicht onderling verbonden ruimten zijn. Enerzijds ervaren landelijke gebieden vaak de negatieve externe effecten van stedelijke vraag, waarop zij geen invloed hebben. Anderzijds zijn landelijke gebieden noodzakelijk voor het functioneren van stedelijke gebieden. Stedelijke gebieden zijn afhankelijk van landelijke gebieden om in hun vraag naar ecosysteemdiensten zoals voedsel, water, energie, grondstoffen enz. te voorzien.

Specifieke gebieden zoals **steenkoolregio's** bevinden zich in de frontlinie van de transitie naar een klimaatneutrale economie in de EU, als de regio's waar de eventuele negatieve sociale en economische gevolgen van de transitie het eerst voelbaar zullen zijn, inclusief mogelijk banenverlies

in steenkoolactiviteiten en downstreamsectoren. Het einde van steenkool, gepland of teweeggebracht door stijgende koolstofprijzen, wordt de eerste grote beproeving in de uitfaseringsdimensie van duurzaamheidstransities in Europa. De uitdaging van het navigeren tussen verschillende belangen in de context van transities in steenkoolregio's en het bijeenbrengen van belanghebbenden om verandering te ondersteunen, of zich daar ten minste niet tegen te verzetten, dient als referentiepunt voor toekomstige uitfaseringen in het kader van duurzaamheidstransities. De uitfasering van steenkool is zowel een nationale uitdaging waarin decarbonisatie, energiezekerheid en energieprijzen een rol spelen, als een regionale uitdaging waarbij werkgelegenheid, bestaansmiddelen en economische herstructurering in het geding zijn. De EU erkent het belang van deze uitdaging en steunt transities via het platform voor steenkoolregio's in transitie en in bredere zin via het Fonds voor een rechtvaardige transitie.

Samenwerking kan een cruciale rol vervullen bij de ondersteuning van duurzaamheidstransities, omdat dit de mogelijkheid biedt om veel van de uitdagingen gezamenlijk aan te pakken en gezamenlijk te profiteren van de kansen die ze bieden. Als een integraal onderdeel van cohesiebeleid bieden Interreg en de macroregionale strategieën van de EU een kader voor de uitvoering van gezamenlijke acties en voor de uitwisseling van beleidsmaatregelen tussen nationale, regionale en lokale actoren uit verschillende lidstaten en aangrenzende landen.

9. Integratie van duurzaamheid in programma's en projecten

Het laatste onderdeel van deze toolkit richt zich op de horizontale integratie van milieuoverwegingen in cohesiebeleidsinvesteringen, inclusief die welke niet specifiek in de voorgaande hoofdstukken zijn genoemd. Om de steun voor duurzaamheidstransities te versterken, moet in alle fasen en op alle niveaus van de uitvoering van cohesiebeleid, in programma's en in projecten rekening worden gehouden met overwegingen met betrekking tot klimaatverandering, hulpstoffengebruik en biodiversiteit.

Die "integratie" sluit aan bij het principe van duurzame ontwikkeling, een hoofddoelstelling van de EU-verdragen die ook al belangrijk was in cohesiebeleid voor de periode 2014–2020, en bij het recentere beginsel van de Europese Green Deal om geen ernstige afbreuk te doen aan milieudoelstellingen ("do no harm").

Belangrijke instrumenten voor het verbeteren van de milieuprestaties van cohesiebeleid omvatten het oormerken van middelen en het traceren van klimaatuitgaven, het klimaatbestendig maken van infrastructuur, criteria voor de selectie en uitsluiting van projecten, de monitoring van milieuoutputs en -resultaten, en partnerschappen en technische bijstand.

Beheersautoriteiten kunnen verder gaan dan de wettelijke voorschriften en streven naar meer ambitie met betrekking tot de integratie van duurzaamheid. Dat kan ertoe bijdragen dat negatieve effecten worden voorkomen, ook voor investeringen die niet primair gericht zijn op innovatie, invoering van duurzame alternatieven of herconfiguratie, elementen die centraal stonden in de voorgaande onderdelen van deze toolkit.

Beginnelsen van goede praktijken

De financiering voor milieu en klimaat verhogen met het oog op:

- het behalen en overtreffen van doelstellingen inzake thematische concentratie;
- het gebruik van groene overheidsopdrachten.

De negatieve milieueffecten van financiering beperken:

- strategische milieubeoordeling van programma's;
- milieueffectbeoordeling van alle projecten met potentieel negatieve effecten;
- milieuhierarchieën in acht nemen bij programmering en in oproepen tot het indienen van projecten;
- maatregelen ter bescherming van het klimaat en de biodiversiteit toepassen op projecten door middel van selectiecriteria;
- uitgaven aan opties die schadelijk zijn voor het milieu beperken of vermijden wanneer er alternatieven beschikbaar zijn, negatieve lijsten voor investeringen gebruiken die van financiering worden uitgesloten;
- instrumenten voor de beoordeling van het netto-effect van programma's toepassen (bv. Necater of CO2MPARE) en negatieve effecten compenseren;
- milieuoverwegingen integreren in de criteria voor projectselectie.

Partnerschappen en instellingen:

- milieupartners, veranderingsagenten, voorstanders van verandering en verbinders betrekken bij de voorbereiding en uitvoering van programma's;
- technische bijstand verlenen aan milieu- en sociale partners;
- specifieke instellingen oprichten om een milieuvriendelijke programma-uitvoering en projectontwikkeling te ondersteunen (bv. met het oog op de uitvoering van milieueffectbeoordelingen, strategische milieubeoordelingen, de ontwikkeling van criteria voor projectselectie enz.).

Milieueffecten en de bijdrage van programma's aan duurzaamheidstransities monitoren:

- de positieve milieueffecten van interventies op het gebied van milieu en klimaat beoordelen (beleidsdoelstelling 2);
- de negatieve milieueffecten van interventies beoordelen;
- de bijdrage van programma's aan duurzaamheidstransities beoordelen via relevante indicatoren;
- flexibele en iteratieve evaluatieplannen toepassen, zorgen voor feedback over besluitvorming en adaptief bestuur toepassen.

10. Samengevat: een transformatieagenda, aangepast aan verschillende uitgangspunten

Belangrijkste principes om de Europese Green Deal te vertalen in de programma's voor het toekomstige cohesiebeleid:

- > een visie op een duurzame toekomst ontwikkelen en paden uittekenen;
- > een systeem van proactief bestuur opzetten om de transitie te beheren;
- > innovatie ondersteunen om duurzame oplossingen te ontwikkelen;
- > de uitrol van innovatie ondersteunen en niet-duurzame praktijken uitfaseren;
- > een rechtvaardige transitie waarborgen zodat iedereen baat kan vinden bij de transformatie;
- > specifieke territoriale benaderingen toepassen (bv. steden, landelijke gebieden, steenkoolregio's);
- > duurzaamheid in programma's en projecten integreren.

Hoe neemt u contact op met de EU?

Kom langs

Er zijn honderden Europe Direct-informatiecentra overal in de Europese Unie. U vindt het adres van het dichtstbijzijnde informatiecentrum op:

https://europa.eu/european-union/contact_nl

Bel of mail

Europe Direct is een dienst die uw vragen over de Europese Unie beantwoordt. U kunt met deze dienst contact opnemen door:

- te bellen naar het gratis nummer: 00 800 6 7 8 9 10 11 (bepaalde telecomaandieners kunnen wel kosten in rekening brengen),
- te bellen naar het gewone nummer: +32 22999696, of
- een e-mail te sturen via: https://europa.eu/european-union/contact_nl

Waar vindt u informatie over de EU?

Online

Informatie over de Europese Unie in alle officiële talen van de EU is beschikbaar op de Europa-website op: https://europa.eu/european-union/index_nl

EU-publicaties

U kunt publicaties van de EU downloaden of bestellen op: <https://op.europa.eu/nl/publications> (sommige zijn gratis, andere niet). Als u meerdere exemplaren van gratis publicaties wenst, neem dan contact op met Europe Direct of uw plaatselijke informatiecentrum (zie https://europa.eu/european-union/contact_nl).

EU-wetgeving en aanverwante documenten

Toegang tot juridische informatie van de EU, waaronder alle EU-wetgeving sinds 1952 in alle officiële talen, krijgt u op EUR-Lex op: <http://eur-lex.europa.eu>

Open data van de EU

Het opendataportaal van de EU (<http://data.europa.eu/euodp/nl>) biedt toegang tot datasets uit de EU. Deze gegevens kunnen gratis worden gedownload en hergebruikt, zowel voor commerciële als voor niet-commerciële doeleinden.

Bureau voor publicaties
van de Europese Unie